

КОНСТАНТИН КОНСТАНТИНОВ ЗАНИК

chitanka.info

Нещо подразни носа на бай Димитраки, той кихна и се събуди. Беше си отспал. В широкия хаेत бе повиснала сънлива следобедна тишина. Слънцето печеше южния джамлък, но басмените завеси пазеха хубава сянка. Само една тъничка лента лъчи, влязла бог знай отде, падаше връз очите на бай Димитраки и го караше да примижава. Той поотмести възглавката и дълго, с наслаждение се прозя. „Изпотил съм се чак...“ — усмихна се той доволно. Приятна леност натискаше огромното му тяло, тъй нежна, тъй сладостна, че не му се искаше и пръст да мръдне. Той не мислеше и не можеше да мисли сега за нищо: беше му хубаво да полежи още — ей така, след съня.

Мръднаха синджирите на стария дървен часовник и четири пъти пресипнало изкука птичето. После всичко още повече притихна. Едва доловим дъх на старо дърво и гюлова вода се излъчваше от ъглите на грамадния хаेत. Една голяма муха се блъскаше в стъклата и бръмчеше силно — з-з-з-ъ-н-н-н. Долу — Добри, слугата, вадеше вода от кладенеца и чекръкът жаловито скърцаше. И тия бавни звукове идеха някъде издалеко — размекнали, уморени, като че полусъбудени — и трептяха в напечения въздух.

Неочаквано в дъното, зад другия джамлък, клоните на зарзалата се раздрусаха силно и няколко едри кайсии тупнаха на земята. Бай Димитраки стана и се запъти по чорапи нататък. „Пак тия багабонтски копелета, попадиините... За пет пари совест нямат...“ Бяха непрокопсаните синове на съседката попадия, които правеха сума пакости из махалата. Той отиде до прозореца, почука с пръст и им извика: „Брей, брей!... Срама нямате ли, скоро да слизате от дървото!... Да не зема сопата, че...“ Клоните още по-силно се разлюляха, няколко керемиди се събориха от стряхата и долу кокошките изплашено закудкудякаха. Бай Димитраки се върна, мърморейки огорчено: „Няма, няма человещина в днескашния свят... То не са хора, ки — цели марадьори... На тяхна возраст такива ли бяхме ний!...“ Но когато отново седна, благото му настроение се върна и той пак се усмихна: „Ама хубаво съм дремнал днес... скоро черква ще чука...“ После си спомни нещо приятно и като се извърна към стълбите за долу, извика височко:

— Фанке!

Никой не отговори.

— Фанке!...

— Чувам!... — обади се гръден женски глас отдолу.

— Готово ли е?

— Кое? Млякото ли? Аха — готово е.

— Ще речеш, да сляза, а?

Долу той намери жена си на миндера под асмата. Пълна, поразчорлена от жегата, с хубави лениви очи, тя съшиваше някакви пъстри парцалчета. По бялата ѝ шия на охолна жена блестяха като бисер ситни капчици пот. На масата, до панерчето с цветни конци, лежеше една книжка „Светлина“. Бай Димитраки хапна малко кисело мляко, после взе на коленете си големия сив котарак и го заглади. Беше тихо и прохладно в гъстата сянка на лозата. Насреща керемидите трептяха като през стъкло. В овощките усилено църкаха жетварчетата. В сайванта до портата се виждаше скритият на сянка кабриолет, а в яхъра Добри гълчеше нещо младия айгър.

Възлегнат на миндера, бай Димитраки обхождаше целия двор със своя спокоен, господарски поглед. И окоето му се радваше, че всичко е в ред, стъкмено, угледно, както прилича на стара чорбаджийска къща. Ето, и денят такъв — чист, тих и светъл, ето и овощията — жлътнали се, висят на кичури през листата, ето — долу и сайвантът наполян и пометен... — и в сърцето му се разливаше кротко доволство. Но изведнъж той се сети за нещо, сепна се, стегна се и като поръча още веднъж да не окъснеят с вечерята, тръгна за кафенето. На днешния ден обикновено пристигаше „Папагало“ и той трябваше да отиде там по-раничко, защото нямаше кой да го преведе и разтълкува на другите.

Слънцето се смъкна вече към икиндия. Над целия градец лежи гореща тишина. И когато бай Димитраки излиза от къщи, нищо не се чува из махленските дворища освен сънливо тракане на станове и бръмтеж на масури. Тесният калдъръмен сокак е безлюден. Само долу, при вратата на банята, както винаги, е приклекнул старият баняджия и както винаги, когато бай Димитраки минава край него и поздравява, той става и почтително му отвръща:

— Евалла, ефенди!...

На ъгъла е джамията, цяла потънала в черници и бъз, със своята пресъхнала чешма и пречупено минаре. По-надолу е Драгийовата

фурна, дето винаги тихо подсвиркват щурчета и мухите се събират по непродадените гевреци. Бавно, без да поглежда встрани, свикнал отдавна с всичко наоколо, бай Димитраки отминава покрай, запътен към Кондюовото кафене, десетина крачки по-надолу.

Бай Димитраки Чловека беше един от известните хора в града. Там, в тихите малки гробища, той почива сега под сянката на старите череши в красив гроб с паметник и желязна ограда. Но колчем си спомня за него, аз го виждам все такъв — спокоен, важен, с праметнато на лявата ръка пардесю и с разтворен сив чадър в дясната. Едър, висок старец, с посивели вежди, остра брадичка и увиснали мустаци. И всичко у него — безукорното облекло, черният полуцилиндър, златното пенсне с ибришимено шнурче и бавните ситни стъпки — сочеше спокойна и вродена солидност на стар първенец. Неговият живот не бе твърде бурен, защото той обичаше реда и удобството, но в големите борби на своето време той бе внесъл данта си и дори прекара няколко години в заточение. Чорбаджийски син, той бе живял в Цариград, Атина и Букурещ. Но освен любовта си към гръцката наука, хубавите дрехи и следобедните анекдоти — нищо друго не бе взел от тия култури и не обичаше да се хвали с народополезната си дейност. Деликатен и вежлив с всички, той дори с приятелите си говореше на „Вие“ — и беше доволен, че другите ценяха това и му отвръщаха със същото. И все пак нейде в дъното на старческото сърце трепваше понявга тайна боязън и някаква смътна мъчителна тревога. Но това оставаше скрито от всички. Той бе подарил на градската библиотека всички годишници от „Читалище“, няколкото стари гръцки и славянски тома и дружеството го прогласи почетен член, като окачи и портрета му — уголемен — в залата. Той идваше често тук и с неспокоен, престорено-равнодушен поглед надничаше скришом над вестника си дали някой школьник, зазяпал към стените, няма да извие очи към неговия портрет и да засрича едрите букви отдолу: „Димитрии Димитров Стефановичь“. Тогава с голяма нежност той се вглеждаше в хлапака, мъчеше се да запомни чертите му и излизаше трогнат, доволен, клатейки одобрително глава: „Тъй... тъй... младежо... благодаря ви...“

Наричаха го Чловека, защото той винаги казваше „човек“ вместо „човек“ и обичаше да се изразява с отвлечени обяснения дори за най-дребните неща. Така той казваше, че „кафе с ръж е питие много полезно за човеческия стомах, сиреч за здравословието“... Или когато го запитваха: „Защо тъй скоро, бай Димитраки, се върнахте от воденицата?...“, той отговаряше: „Фана ме съклет. Нали знаете, Аристотелос беше казал разсуждението: човек е зоон политикон — с една реч, човек чувствува нужда от обществото, както от въздух...“

Годините минаваха тихо и незабелязано. Той бе прехвърлил петдесет, когато се ожени за Фанка, току-що навършила двадесет години. Те нямаха деца и не съжالياха за това: така бе по-спокойно, уредно и тихо. Той имаше малък чифлик с воденица, бахча, няколко лозя и работите му бяха в ред. Младата жена, излязла от сиромашка челяд, скоро привикна с новия охолан живот и се привърза към стареца, който я гледаше като голямо послушно дете. Уважавайки много своя стар съпруг заради името и богатството му, с време тя усвои неговите навици и вкусове и те живееха така, като в топло гнездо, сами в старата каменна къща с джамлъци и сенчест двор. Зиме, когато желязната печка запърпореше, той караше Фанка да му чете — обикновено някой голям-голям роман като „Воденичарската усойка“, „Скитникът евреин“ или „Червеният петербургски джелатин“. И на заранта всички в кафенето знаеха още една глава от романа, изпъстрена с нови, несъществуващи епизоди. Защото най-голямата слабост на бай Димитраки беше неизчерпаемата охота да разказва. Най-често то биваха анекдоти — невероятни, фантастични импровизации, благопристойни и духовити, които винаги се бяха случвали с него, и то непременно в Цариград или Букурещ, и които той разказваше с невъзмутима, дори строга сериозност. И към ония, на които разказваше, той се отнасяше леко насмешливо и с пренебрежение, както се отнася истински аристократ към парвенюта. Неговите акрани полека-лека се бяха изгубили: кой умрял, кой в други краища, и от по-близките бяха останали само двоица — Маринкович, недоучен доктор от Виена, и хаджи Йордан, лихваринът. Но вече от няколко години докторът се бе усамотил, занимаваше се с хомеопатия, спиритизъм и астрономия и рядко излизаше из града. Хаджи Йордан пък — едър, апоплектичен старик, с отпусната напластена кожа — имаше кантора на пазара. Бай Димитраки не обичаше твърде хаджията,

защото този имаше заядлив характер и „не си знаеше устата“. Но бяха комшии и често се виждаха. Понякога привечер, когато се връщаха в къщи заедно, те приличаха на два стари черковни стълба, заклатени из тясната уличка.

Пред вратата дремеше вързано за салкъма магаре. Кондю токущо се бе върнал от лозе и сега, по жилетка, стрижеше вътре хаджи Йордана. В малкото кафене бе полутъмно и хладно. На прозореца се мъдреха саксии босилек и шибой, а в един буркан спяха няколко пиявици. Сноп остри лъчи падаха върху цветните илюстрации по едната стена. Малкото общество се беше събрало. На една масичка играеха табла Илия Сарафина и Пантелей Клисаря. Червеното лице на клисаря се беше изпотило, а калпачето му едва се държеше на тила. До прозореца, припечен на слънце, дремеше охтичавият часовникар бай Ангел. А над всички стърчеше дългокракият Алекси с ръце в джобовете на панталоните и ухилен, дразнеше играчите. Единствен, болничав син на хаджи Йордана, целият град го знаеше като непоправим картоиграч и циник. Той беше лалата на кафенето, но не го обичаха — бояха се от него като лихварски син и бъдещ лихвар. Сини ленти тютюнев дим се виеха към ниския таван и в гъстия въздух се чуеше само тракането на таблите, размесено с възклицанията на играчите, и звукът от ножиците, които стрижеха косматия врат на хаджи Йордана.

Когато бай Димитраки влиза, всички се размърдват, поздравяват и му сторват място. Всички бяха почти цяло поколение по-млади от него и му въздаваха дължимата почит. Той избърсва хубаво пенснето, поръчва кафе, взема италианския „Папагало“ и с пръст по нашарения лист почва да обяснява. Той едва можеше да прочита думите, превеждаше ги по своему, но винаги задоволяваше всички, които го наобикаляха. Слушателите цъкат, усмихват се един другиму, клатят одобрително глави — и пред очите им в това шарено парче книга се открива цялата световна политика — тъй ясна и така остроумна!... Обикновено след това цялото малко общество чувствава по-голямо уважение към бай Димитраки и иска някак по-ясно да го прояви.

Клисарят, победен на табла, премества столчето си, бързо-бързо заизнизва божигробската си броеница и се обажда угоднически:

— Как е воденицата, бай Димитраки? Чувам, май Тунджа попресъхнала?...

Бай Димитраки не бърза, поглежда навън и отговаря:

— Такава ще да е работата. Приех вчера известие и аз. Дерменджията ми пратил човек: едина камък, казва, вече спрял, само трите въртят засега, че да видим. Е, какво ще му правиш — атмосферата не благоприятствува, не са малки горещини.

— Не са, не са... — участливо клатят глави наоколо.

Слънцето виси вече току над срещния рид. Сенките порастват. Сега идеше времето на тихите беседи и спомените. Те знаеха това и чакаха бай Димитраки да почне, макар че всички негови истории отдавна и в подробности им бяха познати. Само Алекси нервно движеше наоколо дългата си фигура и дразнеше тоз-оня от слушателите. Той отдавна имаше зъб на стареца. Яд го бе на неговото благоприличие, на почитта, която му свидетелствуваха, и най-вече, задето бай Димитраки явно се мръщеше на неговите цинизми.

Така се изнизваха годините. Ден след ден се топяха без следа, без някой да ги брои, еднакви, спокойни, и целият живот приличаше на дълъг тих следобед, който кротко клони към заниз.

И ето — случи се веднъж едно малко събитие, което развали съвсем реда и компанията. От шегите на Алекси особен ефект имаха закачките по някой случаен минувач, слугиня или непознатата жена из улицата. Тогава цялото кафене, уморено от безделие и отегчение, се оживяваше, подлавяше подмятанията и всички се кискаха. Единствен бай Димитраки се обръщаше настрана — важен, строг и далечен, както винаги.

Един ден, когато всички се бяха смълчали, Алекси, като надникна от вратата, ококори очи и запелтечи някаква неприлична шега.

Всички се натрупаха. Бай Димитраки погледна из прозореца — и се смръзна: отгоре, облечена в новата си кремава рокля, с червено чадърче, Фанка бързаше чевръсто към майчината си къща. Той помисли, че ще припадне, но се съвзе, подигна се от стола и погледна Алекси. А тоя се бе разкривил в безкрайна, глупаво-цинична гримаса, шепнеше нещо и се кискаше, кискаше, и цялото му дълго тяло се тресеше. Другите наоколо гузно се усмигнаха и насядаха. Тогава бай Димитраки грабна шапката си и като се изправи пред Алекси, плю настрана и запъхтян, едва можа да му хвърли в лицето: „Тю, срамота!... Засрами се от годините си бе, чоджум!“ И бързо, без да

погледне никого, тръгна за къщи. В залисията той забрави да вземе чадъра си и едва вечерта, като си спомни за него, прати Добри да го прибере от кафенето.

Чак до зори тая нощ бай Димитраки не можа да заспи. Той се въртеше в леглото, пъшкаше, затваряше очи — но сън нямаше. Нещо ново, непознато досега, се събуди в него и ехидно, като някое малко змийче, мърдаше в душата му. До него спокойна, усмихната като дете спеше Фанка и от полуотворените ѝ сочни устни излизаше мерно и дълбоко дихание. В стаята цареше дълбоката тишина на лятна нощ. Само отвън бавно цъкаше старият часовник и от време на време кукаше в заспалия дом всеки нов час. Пред големия ерусалимски иконостас гореше кандило и под неговата мека светлина се дигаше старецът, седнаше на леглото и дълго гледаше блажено спящата млада жена. После пак лягаше, но гърлото му бе запушено от някаква задушаваша го мъка — и той отново се дигаше. Цъфналата снага на младата жена се откриваше под отхвърлената покривка и с мъчително разширени очи старецът гледаше до себе си това буйно тяло на одалиска. И колкото по-дълго гледаше, толкова по му се струваше, че тая жена, която лежи тук, е чужд човек, непознат и загадъчен, и че никога, никога тя не е била негова. Той хубаво помнеше, че това е Фанка, неговата жена, чието лице и тяло той знаеше с подробности, но все пак сега тя му се видя друга, неизвестна и далечна. И му стана неприятно и страшно, че лежи заедно с чужд човек, който спи спокойно, а той е сам, безкрайно сам в тая мълчалива и душна нощ. Той погледна ръката си — суха, космата старческа ръка, — доближи я до пълното розово рамо, което се подаваше над дантелите, и поклати учудено глава. И изведнъж като светкавично откровение, съвсем ясно, той видя пропастта, която през толкова години е разделяла тая млада жена от него. Как е могла тя да го търпи досега такъв и какво можеше да иска той от нея? С хиляди ужасни уста смучеше в сърцето му една огромна ненаситна мъка, която не беше ревност — той знаеше, че Фанка никога не му е изменяла, — но безпределна скръб за годините, за годините, които са отишли и не могат да се върнат, и за белите коси, необичани и незачитани от никого. Да, свършено, свършено бе всичко! Той трябва да си върви вече, той трябваше да си иде по-рано, с ония,

които си отидоха преди него, защото никому не бе потребен! И отново споменът за днешния ден се завъртя в паметта му — лют, ехиден, упорит — и доизцеди последната капка в пълната чаша на мъката. Да, то беше всичко така, той сам знаеше и виждаше сега, но защо бе нужно да му се надсмиват? Ето — те не се засрашиха пред него да хвърлят закачки, а какво трябва да е, когато го няма!... И с болезнена яснота той си представи подробно всички подмятания, всички нечисти остроти, които се хвърляха в негово отсъствие в кафенето за него — за стария бай Димитраки — и за неговата хубава млада жена.

На заранта той стана повехнал, с хлътнали очи и угаснал поглед. Лицето му изгуби здравата си старческа свежест, а около устните се очертаха остри бръчки на огорчение.

След тази случка бай Димитраки престана да ходи в кафенето. Той затаи в душата си голяма болка и макар че на другия ден всички познати го поздравяваха още по-учтиво, а Кондю дълго му се извиняваше, той се чувствуваше обиден не само от полуумния Алекси, но от всички, които бяха присъствували там. Целият град знаеше историята. И той не можеше да се примири как така него, който бе по-горе от другите и по ум, и по положение, и по род, който винаги се отнасяше деликатно и вежливо, който ги поучаваше най-последно и в науката, и в политиката, да подиграят тъй безсрамно и просташки. И се закле да не стъпва вече в кафенето.

Сега той отиваше по икиндия при гърка Кочо, който продаваше деликатеси и фини напитки и чийто дюкян имаше единствения в града билиард. Там се получаваше и един атински вестник, който замени сега на бай Димитраки „Папагало“. Зад дюкяна имаше хубава градинка, през която минаваше голяма планинска вада. В заведението на Кочо ходеше доста свят — учителите, няколко офицери, аптекарят, — но бай Димитраки, който не можеше вече да търпи млади и шумни компании, отиваше в градината. Там, под старата клонеста смокиня, с вестник в ръка, той изпиваше една-две чашки вишновка. На съседната маса пиеше угасен спирт брадатият Зилберман, прокуден немски евреин, механик. Често тук идваше и доктор Маринкович, приведен, съвсем побелял вече, с неизменната си пелерина, сядаше при бай Димитраки и си поръчваше чаша сода. От време на време при тях заобикаляше и Кочо и те любезно разговаряха за някое буре мастика, което идеше от Хиос, или за уредените цариградски локанти. В такава тиха беседа

падеше здрачът. В градинката ставаше свежо. През листака на смокинята надникваше вечерницата и Кочо влизаше да запали голямата лампа над билиярда.

Бай Димитраки продължително въздъхваше:

— Нещо такова... здравословието не е порядочно, докторе... Не мога да спя, знайте... Задушават ме...

— Годиците, годиците-е, Димитре — поклатва бавно глава докторът. — Машината върви, колелата се изхабяват... остаряхме вече...

Бай Димитраки се раздвижваше нервно и веднага протестираше:

— Ама не, докторе, прощавайте, не е годиците. Човек от сърцето старее, не от возраста... А пък мене сърцето ме боли, сиреч чувствава — не е старо... Гледам аз, докторе, днескашния свят и знайте ли, не ми е възможно да спя нощем: пропада младият свят, пропада залудо... Чувство няма към по-старите... Преди четирийсет и две години Неджиб бей, стар дост на баща ми, един ден в киятхането в Цариград ми каза: „Ефенди, каза, ти си млад още, чувай да ти кажа една приказка, да я запомниш: туй, почитта към старите — то е себап на душата. Не усещат младите времето, а трябва човек да мисли и за старините си...“ А пък на, оня ден Йордановото копеле, дето на ръце съм го носил, като беше ей такова, пред цялото кафене ме омаскари...

Докторът се загръщаше в пелерината и добродушно отвърщаше:

— Млади, Димитре, глупави... Не им връзвай кусур... Кой знай на техните години дали и ние не сме били такива...

— Извинявайте, докторе, не приемам... Друго беше нашето, друго... Тези совест нямат, разбирате ли — развала, с една реч... Мен сърцето ме боли, а пък ти думаш — годиците...

— Излезли сме си из модата вече, Димитре — с блага усмивка казваше докторът, — да знаеш, може те да имат право... Трябва да си отиваме вече... Остаряхме ние, всичко остарява — той дигаше очи нагоре, — на, и звездите стареят... А пък за задушаването прати Добри в къщи. Ще ти дам една вода, като пиеш по лъжица обяд и вечер, ще ти мине. Хайде лека вечер...

Бавно, все със същия тежък ход, бай Димитраки се връщаше в къщи. В чаршията мъждукаха два-три фенера. Горе, при кафенето, светеше повече и няколко души разговаряха под салкъмите. Но бай Димитраки минаваше оттам бързо, без да погледне, сякаш то беше

нечиста и вонеща стена. Градът затихваше. Каdifена нощ падаше от небето и изпълваше тесните улички.

През тия тихи здрачни часове бай Димитраки вечеряше във, под лозата. До наредената маса Фанка го чакаше с котарака на колене. После дълго и спокойно вечеряха. Около лампата се въртеше нощна пеперудка и грамадната ѝ сянка бягаше по стените. Наоколо тъмният двор мълчеше, чуваше се само бълболенето на вадичката и глухият тропот на коня в обора. Тогава на минарето отсреща излизаше ходжата да нареди кандилата и почваше вечерната си молитва. Гласът му се виеше като лента някъде отгоре, из мрака — плавен, проточен, напоен със страстен копнеж и скръбна покорност. А през листака кротко висяха пъстрите кандила на джамията.

Бай Димитраки се вслушваше, загледан в кандилата, и забравяше кафето си, което изстиваше в кръглата турска чашка. „Хубаво го извива, дженабетина...“ — въздъхваше той разчувствуван и пак се унасяше нататък. Тия кандила там, виснали на светла огърлица в мрака, блещукаха като големи, близки звезди и го караха да забрави всичко наоколо. В душата му неусетно се разливаше тиха умора, някаква безкрайна топлина и прощение: той си спомняше. В сърцето му лъхна бодра утринна ведрина: той видя пак блясъка на далечни морета, чужди хора, чужда реч и грамадни бели градове, дете бе развял първите години на своята младост. Възкръсна в паметта му оня зловец ден, когато тях — осем първи момци в града — ги прекараха на Богородица, по черковен отпуск, с букаи на нозете през чаршията и тълпата разплакани близки, която вървеше отстрани и ги изпращаше да угасват в страшните пустини на Анадола. Спомни си жълтите пясъци на Диарбекир и Кониа... Колко далеч беше това — и все пак колко ясно си спомняше той! Те бяха мнозина тогава, все отбор акрани — де са сега те? Едни сложиха кости там, други се отделиха, стопиха се, изчезнаха. После дойде ново време — спокойно, светло и радостно. Старото се забрави и животът потече равен, тих, все еднакъв и... празен. Измени се предишното, отидоха си един по един ония, които вървяха някога до него... и останаха само двама-трима като стари, гъбясали дъбове сред млада и хилава гора. Какво чакаше той още? Време е, време е вече. Дълъг, светъл и пълен бе неговият ден — спокоен и топъл ден, който тихо се топи в заниз. Какво имаше още да се чака? Тъй просто бе всичко това, че той се учуди как нивга досега

не го е виждал. Спомни си огорченията и обидите, които бе претърпял неотдавна, но сега те не боляха, а някак меко и тъжно лягаха в сърцето му. Спомни си доктора и внезапно просветлен, с мека тъга и примирение, повтаряше в себе си: „Тъй, тъй, докторе... може би те имат право... нищо... тъй, види се, трябва...“ Защото чувствуваше, че нещо голямо, непобедимо и мъдро върви, движи се, отива си непрестанно — а всички тия неща са дребни и нищожни. Уталожен и вдълбочен, старецът още веднъж въздъхна, стана да се приготви за сън, прекръсти се пред иконостаса и сега в очите му светеше мълчалива кротост, всеопрощение и обич...

1914

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.